

מבט על, גיליון 504, 31 בדצמבר 2013

האם נמצאים יחסי ארצות הברית-סעודיה על סף של משבר גלוי?

זכי שלום ויואל גוז'נסקי

מבוא

ב-17 בדצמבר 2013 פורסם ב-**ניו יורק טיימס** מאמר יוצא דופן בחריפותו שכתב שגריר סעודיה בבריטניה, מוחמד בן-נוואף בן עבד אל-עזיז. המאמר עוסק במדיניות ממשל אובמה כלפי איראן וסוריה. עד כה התפרסמו בעיקר דיווחים וקטעי פרשנות, המצביעים על חוסר הנחת בסעודיה ממדיניות ממשל אובמה במזרח התיכון. אולם עתה, הממשל הסעודי כבר אינו נזהר ממתן ביטוי פומבי ורשמי למחלוקת שלו עם ארצות הברית בסוגיות הניצבות על סדר היום.

במאמר אין אזכור של הנשיא אובמה, אך ברור כי חצי הביקורת מופנים בעיקר אליו. ניסוח הדברים בוטה למדי, לעתים אפילו מאיים. פרסום המאמר מצביע, קרוב לוודאי, על כך שסעודיה מבינה, שהיא לא תצליח להביא לשינוי בעמדות ממשל אובמה בעניין איראן וסוריה בדרך פעולה דיסקרטית, כפי שנהגה עד כה. עם זאת, ניכר בבירור שסעודיה אינה רוצה "לשבור את הכלים" מול ממשל אובמה. המאמר פורסם על ידי דרג יחסית נמוך, השגריר בבריטניה, אך ברור שהוא מייצג את עמדות השלטון. אין ספק שסעודיה מבקשת לאותת על תחושות מצוקה קשות מול המערב, אך אין לה רצון, ולמעשה, גם אין לה יכולת ממשית, להתנתק ממנו.

מדינת ישראל אינה מוזכרת במאמר, אך השגריר מזכיר את יוזמת השלום הסעודית כדוגמה של יכולת סעודית לנקוט דרך פעולה עצמאית ונועזת, ומבהיר שמנקודת ראותה של סעודיה אין חלופה שאינה באה בחשבון. האם בדברים אלה מרמז השגריר על שינוי כלשהו בעמדות המסורתיות של סעודיה בנושא תהליך השלום והיחסים עם ישראל. סתם ולא פירש.

מאמר זה בא בהמשך לראיון שנתן הנסיך טורקי אל-פייצל, לשעבר שגריר סעודיה בארצות הברית וראש המודיעין הסעודי, ובעל מעמד לא רשמי בכיר בממשל הסעודי, לניו יורק טיימס בנובמבר 2013. בראיון מזכיר הנסיך את קריסת ה"קווים האדומים" שהציב הנשיא אובמה בשנה האחרונה. כאשר מנהיג של ארצות הברית מצביע קווים אדומים, הוא אומר, "אנו מצפים ממנו שיעמוד בהם". שאם לא כן, הוא קבע, זה יוצר בעיה של אמינות. כישלונה של המערכת הבינלאומית להפסיק את המלחמה בסוריה, אמר הנסיך, הוא כמעט "רשלנות פושעת" (almost a criminal negligence). הנסיך הזכיר במפורש את תהליך השלום בין ישראל והפלסטינים וקבע בהקשר זה, כי אם הנשיא אובמה ייסוג מעמדתו, לפיה ההסדר צריך להיות מבוסס על פשרה שבמרכזה חזרה לגבולות 1967, כפי שנסוג מן הקו האדום שהציב לסוריה, אזי, כל המאמצים להשגת שלום ישראלי-ערבי יקרו.

המאמר של שגריר סעודיה בבריטניה – עיקרי דברים

במאמר מדגיש השגריר, כי סעודיה סבורה שמדיניות המערב כלפי איראן וסוריה מסכנת את היציבות והביטחון במזרח התיכון. נוכח הימור מסוכן זה סעודיה אינה יכולה להחריש ולעמוד מן הצד. המשבר בסוריה נמשך ועד כה היו למעלה ממאה אלף הרוגים. הגם שהקהילה הבינלאומית השקיעה מאמצים, כדי לשלול ממשטרו הרצחני של אסד נשק להשמדה המונית, אומר השגריר, המערב חייב להבין שהמשטר עצמו הינו המקור הגדול ביותר של הרג המוני. נשק כימי מהווה חלק קטן בלבד במכונת ההרג של משטר אסד. הגם שנראה כאילו המשטר משתף פעולה עם יוזמות בינלאומיות להביא לסיום המשבר, בפועל הוא ימשיך לפעול ככל יכולתו למנוע פתרון רציני למשבר זה.

משטר אסד, מציין השגריר, מחזק על ידי כוחות איראניים הנמצאים בסוריה. כוחות אלה לא נכנסו לסוריה כדי להגן עליה מפני מתקפה חיצונית עוינת. הם נמצאים שם כדי לתמוך במשטר מרושע הפוגע בעם הסורי. זו דרך פעולה אופיינית לאיראן, התומכת ומאמנת גורמים

חתרניים בעיראק, בלבנון (חזבאללה) בתימן ובבחריין. למרות זאת, בחרו מדינות המערב שלא לנקוט צעדי פעולה נדרשים נגד מדינות אלה. המערב מאפשר למשטר אחד (המשטר הסורי) להמשיך ולהתקיים ולשני (באיראן) – להמשיך את תכניתו להעשרת אורניום, עם כל הסכנות הכרוכות בכך. ההכרעות שהתקבלו בבירות המערב בהקשר זה מסכנות בפועל את היציבות באזור ובכוח – את ביטחון העולם הערבי כולו.

תמונת מצב זו, קובע השגריר, אינה מותירה לסעודיה ברירה אלא לנהל מדיניות חוץ אסרטיבית יותר בזירה הבינלאומית, נחושה מבעבר להבטיח את היציבות שהאזור שלנו זקוק לה נואשות. לסעודיה – ערש האסלאם – יש אחריות עצומה באזור כאחת המדינות החשובות בעולם האסלאמי. לסעודיה יש גם אחריות גלובלית – כלכלית ומדינית – בהיותה גורם מרכזי בשוק האנרגיה הבינלאומי. לנו, מוסיף השגריר, יש גם אחריות הומניטרית לעשות ככל הניתן כדי להביא להפסקת הסבל בסוריה.

סעודיה, מזכיר השגריר, הפגינה את נכונותה לפעול באורח עצמאי כאשר החליטה לדחות את הצטרפותה כחברה במועצת הביטחון. השגריר משתמש בניסוח בוטה, כדי לתאר את חוסר האונים של האו"ם בעיקר מול המצב בסוריה. מה טעם, הוא שואל, יש להצטרפות לגוף בינלאומי המהווה "בימת דיבורים" (talking shop) כאשר חייבים של אנשים רבים כל כך נמצאים תחת איום וכאשר הזדמנויות כה רבות להסדר נכשלו בגלל חוסר יכולת הפעולה של האו"ם. סעודיה, מבהיר השגריר, תמשיך להפגין את נחישותה באמצעות התמיכה שהיא מגישה ל"צבא הסורי החופשי" ולגורמי האופוזיציה של סוריה.

סיכום והערכה

מאמרו של שגריר סעודיה בבריטניה אינו מתפרסם בחלל ריק אלא במציאות של שבר עמוק ביחסי ארצות הברית-סעודיה. הוא נועד לשגר למערב בכלל, ולארצות הברית בפרט, מסר ברור, לעתים מרומז, לעתים מפורש: סעודיה מאוכזבת מאוד מהתנהלותו של ממשל הנשיא אובמה מול סוריה ואיראן. התנהלות זו יוצרת משבר אמון בין שתי המדינות שנחשבו עד כה כבנות ברית קרובות זו לזו. על הפרק עומדת אמינותו של נשיא ארצות הברית. לסעודיה אין ענין להביא את היחסים בין שתי המדינות לכלל משבר מוחלט. אך היא נאלצת להתריע בשער, בגלוי, ובניסוחים בוטים למדי, לאחר שמאמציה להביא לשינוי במדיניות ארצות הברית, בדרך דיסקרטית, לא צלחו. המסר המועבר הוא, כי לסעודיה תפקיד מרכזי בעולם הערבי, האסלאמי ובמערכת הבינלאומית ומוטב לה לארצות הברית שלא להעמיד במבחן את נחישותה של סעודיה לנקוט מדיניות עצמאית שלא בהכרח תהיה תואמת לאינטרסים של ארצות הברית בשעה זו.

פורסם, כי ראש המודיעין הסעודי בהווה הצטרף גם הוא למבקרים כאשר צוטט לאחרונה ב"וול סטריט ז'ורנל", בתגובה להתפתחויות האחרונות, באומרו: "הממלכה תרה אחר בעלי ברית אסטרטגיים אחרים". יודגש, המחלוקת, ספק קרע, בין השתיים, אינו רק סביב מדיניותה של ארצות הברית בהקשר לטלטלה האזורית. סעודיה חוששת משינוי כיוון אסטרטגי של ארצות הברית. האחרונה כבר הודיעה, כי מזרח אסיה תעמוד בעתיד בראש סדר העדיפויות האמריקאיות. יתר על כן, ארצות הברית האיצה בשנים האחרונות את קצב הפקת הנפט והגז בשטחה ועל-פי התחזיות, היא תהפוך ליצואנית נפט עד סוף העשור הנוכחי. בסעודיה חוששים, כי אם וכאשר ארצות הברית תזכה ב"עצמאות אנרגטית" מלאה, היא לא תזדקק לה יותר ותצמצם במידה ניכרת את מעורבותה במזרח התיכון.

למרות האיומים, לסעודיה אין אופציות טובות כתחליף לארצות הברית. הברית הלא כתובה אשר מחברת בין שתי מדינות אלו התבססה על העיקרון, לפיו ארצות הברית זוכה בגישה לכלכלת המפרץ ובתמורה, היא מספקת לממלכה "מטריית הגנה" מפני איומים חיצוניים. למרות עושרה הרב, הממלכה אינה מסוגלת להתמודד לבדה עם איומים משמעותיים בסביבתה האסטרטגית. יתרה מכך, אף מעצמה אחרת אינה מעוניינת או מסוגלת למלא, בעת הנוכחית, את תפקיד המרתיע והמגן על מדינות המפרץ מפני איראן. אולם, ייתכן, כי בעקבות השחיקה באמון הסעודי בארצות הברית, הממלכה תבקש לפזר סיכונים ולגבש מארג יחסים מקביל – גם אם לא מושלם – עם מדינות שונות, שישפר את מצבה הביטחוני.